

Anton Gnus, voditelj slovenskega učiteljstva v deklaracijski dobi

učiteljstvo, je predstavljalo prvo, zedinjeno Slovenijo.

Neizmerna pomena in izredne važnosti je bila nova »Zaveza« za slovensko učiteljstvo. Združeno je moglo posvetiti vse svoje sile za povzdigo stanovskega ugleda, veljave in v dobrobit stanu, za prospeh in napredek slovenskega šolstva ter s tem za srečo in blaginjo svojega naroda. Slovenski učitelji smo imeli odslej priliko medsebojnega spoznavanja ne le na zunaj, marveč tudi po srcu in duhu. Spajala nas je ista prijateljska vez, ista bratavska ljubezen, iste stanovske težnje; stanovska čast in ponos. V medsebojnem občevanju smo se navduševali za svoj prevzvišeni poklic, v skupnem delu in stremljenju se potegovali za svoje pravice. Zavest sloge in edinosti je jeklenila naš pogum, da branimo svojo veljavo, svoj ugled in svoj stan proti vsakemu neprijatelju.

Da se pa omogoči tudi hrvatskim tovarišem iz Primorja in Dalmacije, kateri se iz političnih razlogov niso mogli združiti s svojimi tovariši v »Savezu hrvatskih učiteljskih

društava«, je XI. skupščina naše »Zaveze« v l. 1899. sklenila spremeniti pravila in svoje ime v »Zavezo avstrijskih jugoslovenskih učiteljskih društev«. Bil je to lep in pomemben pojav jugoslovenske vzajemnosti.

Poslovanje naše stanovske organizacije je postajalo popolnejše, ko se je mogla opreti na novoustanovljene gospodarske, socialne in kulturne ustanove. Tem je posvečalo organizirano učiteljstvo veliko pažnje, skrbnega dela in mnogo truda v prepričanju, da so kulturne in materialne dobrine ono sredstvo, ki družijo in veže člane v nepremagljivo četo in jim daje odporno silo proti nasprotnikom nas samih in našega stanu.

Svetovna vojna je povzročila slovenski šoli in slovenskemu učiteljstvu neizmerno in težko popravljivo škodo. Nihče ni utrpel relativno toliko žrtev kakor vprav učiteljski stan. Njegovih vrst pa ni toliko zredčila bojna vihra, kakor pohlep njegovih sosedov po slovenski zemlji.

Po razpadu Avstrije, krute mačhe slovenskih rodov, je bila zopet slovenska učiteljska organizacija prva, ki je uvidela potrebo in važnost združiti vse jugoslovensko učiteljstvo v enotno, skupno organizacijo. In to le v korist šole, naroda, države in učiteljskega stanu. Že v aprilu, l. 1919., je poslala svoje tri zastopnike v Zagreb in Beograd, da ustvarijo v posvetih in razgovorih s hrvatskimi in srbskimi tovariši vse v ta namen potrebne pogoje. Uspeh ni izostal. Prvi kongres vsega jugoslovenskega učiteljstva, meseca julija 1920. v Beogradu, je oživil novo vsedržavno učiteljsko organizacijo.

Nova organizacija, v novi državi, pod novimi razmerami, je nastopila in hodila po novih potih. Dosegla je lepe uspehe, nakopala pa si je tudi mnogo nasprotnikov.

Vemo pa, da brez bojev ni uspehov, in da zahteva vsak boj — svoje žrtve. Sredstva pa, ki se jih poslužujemo v idejnih bojih, ne smemo biti nikdar nečastna. Iz tega izvajam:

»Ne jemljite in ne uničujte učiteljem ugleda! S tem ovirate in onemogočate njegovo vzgojno delo v šoli in izven šole. Bodite uverjeni, da ne škodujete le učitelju, marveč v enaki meri samemu sebi, svojemu poklicu in stanu!«

Andrej Skulj:

Za deklaracijo

Andrej Skulj, bivši poverjenik UJU in urednik »Učiteljskega tovariša«

Ob petdesetletnici »Zaveze slovenskih učiteljskih društev« moramo prav posebno poudariti važno dobro notranjih ideoloških borb v naši organizaciji, tako zvano deklaracijsko gibanje.

Destruktivno delo vseh onih, ki so si prizadevali podrediti učiteljstvo in šolo kratkovidnim in sebičnim strankarskim interesom, zanašajoč sporna politična načela v učiteljsko organizacijo in s tem cepjenje stanovskih vrst, je rodilo nujno in odločno zahtevo, da se strne do tedaj razdvojen učiteljski v enotno stanovsko organizacijo, v kateri bo vsem zajamčena popolna enakopravnost, svoboda vesti in mišljenja.

Po ostrih notranjih borbah, v katere je posegla tudi politična javnost v dnevnem časopisju, je bila sprejeta na celjski skupščini l. 1926. »Deklaracija«, ki je določala za vse učiteljstvo samo eno stanovsko organizacijo, katere član mora biti vsak zaveden učitelj, ne glede na njegovo osebno politično prepričanje.

S sprejetjem deklaracije si je organizacija nadela nalogo: varovati svojo neodvisnost na vse strani, da bo lahko odbijala kvarne vplive dnevnih politik na šolstvo in da bo lahko zastopala interese stanu in šole napram vsakemu režimu.

Zalostne izkušnje so rodile iskrene želje in odločne zahteve, da se vrne učiteljstvo šoli in se osvobodi političnega pritiska in izrabljanja z ene kakor z druge strani. Potreba samoočrambe je strnila po 26 letih ločene učiteljske vrste in jih združila v skupno stanovsko organizacijo, prenovljeno in okrepljeno z zdravimi smernicami.

S sprejetjem Deklaracije je bil postavljen trden temelj za nadaljnji napredek učiteljskega stanu. Osnove naše Deklaracije je sprejelo tudi »Jugoslovensko učiteljsko združenje« in s tem omogočilo združitev vseh učiteljev v enotni zdravni učiteljski organizaciji.

Čeprav je večina učiteljstva sprejela ideje Deklaracije z umevanjem njih življenjskega pomena za bodočnost učiteljskega stanu, je bil za nekatere ta prehod iz tradicionalne

strankarske orientiranosti v apolitično stanovsko ideologijo prenagel. Prelom je povzročil ostre ideološke diskusije in borbe, preden je tudi te posameznike prevzela zavest, da more koristiti stanu, šoli in prosveti le enotna, povsem neodvisna stanovska fronta.

Te borbe so ustvarile jasnost in podčrtale razlike med miselnostjo in cilji stanovske politike in politik, ki jo skuša uveljaviti vsakokratna vodeča politična skupina v učiteljskih vrstah.

Našo osamosvojitve in naš dvig so pozdravile vse stanovske in tudi gospodarske organizacije, pozdravila pa je našo odločno in zdravo borbo tudi trezna in preudarna javnost.

Vsa nova spoznanja, ideje posameznikov ali skupin, rode ob svojem rojstvu pristaše pa tudi nasprotnike. Za ideje kot take ni važno, kdo jih je spoznal, koliko žrtev je padlo zanje, koliko je bilo borb, važno je le, da zmagujejo in se ohranijo posameznikom in skupinam v korist na njihovi življenjski poti. Tako tudi v idejami Deklaracije.

Jugoslovensko učiteljsko združenje se s svojimi sekcijami bori za popolno izvedbo deklaracijskih načel in trdno smo prepričani, da bo prej ali slej dosegel svoj končni cilj.

V poživljeni organizaciji je začelo živahno delo in stremljenje po temeljitejši splošni in posebej še strokovni izobrazbi učiteljstva, in to v mnogih izobraževalnih tečajih, ki so prav posebno dvignili zanimanje za razna aktualna šolska in izvenšolska vprašanja in nujno pripomogli k sodobnemu razvoju in napredku naše šole.

Učiteljska organizacija je v tej dobi izdatno sodelovala pri snovanju in organiziranju kmetsko in gospodinjstvo nadaljevalnega šolstva ter mu začrtala smer ne samo za našo banovino, temveč je dala tudi pobudo za razvoj tega šolstva za vsa država.

V to dobo spada ustanovitev »Učiteljske gospodarske poslovalnice«, ki je vzbudila v učiteljskih vrstah zanimanje za naše gospodarske ustanove, ki so se ob sodelovanju učiteljstva znova počivile in upajmo, da bodo postale kmalu resnična last vsega stanu.

Istotako spada v ta čas ustanovitev »Učiteljskega pevskega zbora«, ki je predstavil in proslavil slovensko učiteljstvo širom naše domovine in, tudi v inozemstvu odlično reprezentiral našo narodno in umetno pesem.

Najlepša, največja in najpomembnejša ustanova našega zdravega pokreta pa je »Mladinska matica«. Ta kulturna ustanova, ki je ni enake pri velikih narodih, je viden dokaz, kaj zmora idejno pravilno usmerjena organizacija. Vse klevete in ovire niso in ne bodo mogle zavreti krepkega razmaha te mladinske knjižne ustanove.

Vsi ti navedeni in neomenjeni uspehi naj nas krepe ob spominu na trde boje za resnično svobodo in napredek našega stanu in nas bodre k nadaljnjemu skupnemu delu po deklaracijskih načelih do končne častne zmage.

Ivan Dimnik, predsednik JUJ:

Slovensko učiteljstvo in organizacija učiteljstva v državi

Ivan Dimnik, predsednik JUJ

Ob zedinjenju Srbov, Hrvatov in Slovencev v skupno državo je bilo učiteljstvo organizirano v Udruženju srbijanskega učiteljstva, Savezu hrvatskih učiteljskih društev, v Zavezi avstrijskih jugoslovenskih učiteljskih društev in Slomškovi Zvezi.

Takoj v začetku državne skupnosti je pričelo živahno gibanje med učiteljskimi prvaki tako v srbskem, kakor v hrvatskem in slovenskem delu učiteljske organizacije. Delo je bilo olajšano v toliko, ker so bile vodilne učiteljske osebnosti srbijanskega, hrvatskega in slovenskega učiteljstva že pred zedinjenjem v tesnih medsebojnih zvezah in je bilo prirejeno več uradnih medsebojnih sestankov, na katerih se je naglaševala potreba medsebojnih stikov in stanovske tesnejše zveze jugoslovenskega učiteljstva.

Plod tega sodelovanja je bil prvi ustanovni učiteljski kongres v zedinjeni in samostojni državi, ki se je vršil 18. avgusta 1920. leta v Beogradu. Na tem kongresu, ki je bil precej buren, so bile sprejete prva pravila Udruženja jugoslovenskega učiteljstva za vsa država s sedežem v Beogradu. Sprejeta je bila tudi resolucija, ki je vsebovala idejno, ideološko osnovo udruženja in temeljne smeri organizacije. Na tej osnovi je izvršena likvidacija srbijanskega učiteljskega udruženja in slovenske Zaveze, dočim ni likvidirala slovenska učiteljska organizacija »Slomškova Zveza« in ni likvidirala »Saveza hrvatskih učiteljskih društev« v Zagrebu. Vodilno vlogo med slovenskim učiteljstvom so imeli tedaj Luka Jelenc, predsednik »Zaveze«, Engelbert Gangl, urednik »Učiteljskega tovariša«, in Ivan Štrukelj, predsednik »Slomškove Zveze«.

Po odstopu prvega predsednika skupne stanovske organizacije g. Čede M. Todorovića je postal predsednik glavnega odbora pok. Mihailo Jović. Od Slovencev sta bila v glavnem odboru Luka Jelenc in Anton Gnus.

Prva glavna skupščina skupne stanovske organizacije je bila 8. in 9. novembra 1921. leta v Zagrebu.

Druga glavna skupščina je bila v Sarajevu 20. in 21. septembra 1922. leta. V tem letu je bila izvršena reorganizacija Udruženja do kraja. Udruženje se je pričelo posebno baviti z vprašanjem enotnega zakona o narodnih šolah, enotnega učnega načrta za vse osnovne šole v državi, višje pedagoške šole, na podlagi katerih naj se dvigne učiteljska izobrazba, in skupščinskega poslovnika.

V letu 1922./23. je glavni odbor izdelal izpremembe pravil in jih predložil glavni skupščini v razpravo in odobrenje. Ta III. skupščina je bila v Ljubljani 5. in 6. avgusta 1923. leta V tem letu je nastopila zopetna izprememba v vodstvu centralne organizacije. Dotedanji predsednik Mihailo Jović se je iz osebnih razlogov odpovedal predsedstvu in je bil na njegovo mesto izvoljen Milutin Stanković, urednik »Narodne Prosvete«. Organizacija je pokazala posebno delavnost pri izdelavi enotnega projekta zakona o narodnih šolah in uradniškega zakona, v katerem pogledu je stalno delovala na to, da se učitelji priznajo kot državni uradniki. Organizacija se je delila na poverjeništa: Beograd, Zagreb, Ljubljana, Sarajevo ter Split. V glavni upravi udruženja je poleg že omenjenih dveh sodeloval še Rudolf Dostal. Posebno aktivno je sodelovalo slovensko učiteljstvo pri sestavi predloga za zakon o narodnih šolah in uradniški zakon.

Leta 1924. je bila glavna skupščina v Dubrovniku, in sicer 24. in 25. avgusta. Osrednje vprašanje, ki ga je reševala ta skupščina, je bilo stališče učiteljstva do verskega pouka. Na ti skupščini so sodelovali tudi veroučitelji. Dočim je srbijansko učiteljstvo zastopalo tezo, da učitelji-laiki poučujejo verouk v osnovni šoli, se je slovensko učiteljstvo opredeljevalo za to, da je ta dolžnost in naloga veroučiteljev in duhovščine. Posebno važno vlogo je imelo udruženje pri razvrstitvi učiteljstva po novem uradniškem zakonu, v katerem oziru se je ljubljansko poverjenišvo UJU vidno udejevalo, kar je razvidno iz »Učiteljskega tovariša« v teh letih. Zastopniki slovenskega učiteljstva v glavni upravi so bili še vedno isti.

Burno je bilo leto 1925. Konec leta 1924. in leta 1925. je bila doba strankarsko političnega obračunavanja med učiteljstvom. Zato se je ta duh zanesel tudi v organizacijo in na glavno skupščino v Subotici, ki se je vršila 25., 26. in 27. avgusta 1925. leta. Posledica do-

godkov je bil odstop Milutina Stankovića od predsedništva in izvolitev Pere Vuksanovića za predsednika Glavnega odbora. V političnem vrvežu, ki se je pojavil, je odločno in zelo uspešno nastopil pok. Josip Lapajne, ki je naglaševal potrebo nadstrankarstva učiteljske organizacije. Deljeno mišljenje se podali na skupščini Milutin Stanković, Pavle Simić, Danilo Đorđević in Anta Mladenović. Od Slovencev so sodelovali v tem letu v Glavni upravi Luka Jelenc, Anton Gnus in Rudolf Dostal, na novo so pa bili izvoljeni v izvršni odbor Pavle Flere in v glavni odbor Josip Lapajne.

Leto 1926. je bilo važno za slovensko učiteljstvo, ker je v tem letu pričelo večje gibanje med slovenskim učiteljstvom za depolitizacijo učiteljske organizacije, odnosno bolje rečeno, za nadstrankarski značaj učiteljske organizacije. Po seji širšega sveta, 10. januarja 1926. leta, so nastopile izpremembe v vodstvu poverjeništa, UJU v Ljubljani. Započeta je tako zvana deklaracijska borba, ki je imela za cilj, da postavi organizacijo na nadstrankarsko osnovo. Ta borba je završila v izvolitvi novega odbora poverjeništa UJU na pokrajinski skupščini v Celju. Ta odbor je bil vezan na smernice Deklaracije o stanovski politiki učiteljstva. Posledica tega je bila likvidacija paralelne stanovske organizacije »Slomškove Zveze« v Sloveniji in združitev vsega slovenskega učiteljstva v enotni stanovski organizaciji, na strogo nestranski podlagi. Učiteljstvo »Slomškove Zveze« si je pa skupno z neučitelji ustanovila svojo kulturno organizacijo »Slomškovo društvo«, ki služi svetovno nazorskim njihovim ciljem. Te izpremembe so vplivale tudi na zastopstva slovenskega učiteljstva v centralni upravi, v katero so bili na glavni skupščini v Beogradu 8., 9. in 10. avgusta 1926. leta izvoljeni od Slovencev Pavle Flere v Izvršni odbor, v glavni odbor pa Andrej Skulj pot predsednik poverjeništa, Josip Kopal kot tajnik, Anton Hren in Josip Lapajne. Ta delegacija je pričela vnašati duh »Deklaracije« v centralno udruženje. Za predsednika glavnega odbora je bil izvoljen v tem letu Vlada K. Petrović.

Leta 1927. je bila zopet zelo burna glavna skupščina v Skoplju 19. in 20. avgusta, ki je končala brez vsakega uspeha. V centralnem upravnem odboru so ostali isti zastopniki iz Slovenije.

Dne 11., 12. in 13. avgusta 1928. leta bi se morala vršiti glavna skupščina v Mariboru. Posebno delavnost je v tem letu pokazalo udruženje v pogledu sodelovanja pri projektu zakona o narodnih šolah in zakona o drž. uradnikih. Glavni odbor je pripravil nov projekt pravil, v katerem so bili vsebovani glavni principi. Deklaracije slovenskega učiteljstva o nestranski smeri stanovske organizacije. Zaradi smrti voditelja hrvatskega naroda, bivšega ministra prosvete Stjenana Radića, je bila skupščina prekinjena. Slovenski zastopniki v glavni upravi so ostali isti.

Na glavni skupščini 1929. leta, ki je bila 16., 17. in 18. avgusta v Zagrebu, se je razpravljalo o predlogu poverjeništa UJU Ljubljana o reorganizaciji udruženja na zvezno osnovo. Izvoljena je bila nova glavna uprava z Vladom Petrovićem na čelu. Od slovenske delegacije so bili v izvršnem odboru Pavle Flere, a v glavnem odboru Andrej Skulj, Josip Kopal, Ivan Dimnik, Anton Hren in Dušan Šestan.

V letu 1929./30. so izvršene važne izpremembe. Diktatura, uvedena 6. januarja 1929., je imela svoje reperkusije tudi v učiteljskem udruženju. Na skupščini, ki se je vršila 20., 21. in 22. avgusta 1930. leta v Beogradu, so bila sprejeta tudi nova pravila. Zastopniki slovenskega učiteljstva so ostali isti.

V letu 1930./31. je bila izvršena popolna reorganizacija udruženja. Po beograjski skupščini je zaradi odstopa Vlade Petrovića prevzel predsedstvo Milan Popović. V tem letu je izšel novi uradniški zakon, ki je prinesel mnoge izpremembe. Predsednik g. Milan Rabinović je bil v najtesnejših zvezah s poverjeništvom UJU Ljubljana, ki je aktivno in agilno sodelovala na projektu uradniškega zakona, da bi bil čim boljši za učitelje. Zaradi te določbe se je morala izvršiti izprememba v glavni upravi UJU. 14. aprila 1931. leta je postal predsednik UJU Damjan Rašić.

Prosvetno ministrstvo je odobrilo nova pravila, ki so predvidevala novo ime Jugoslovensko učiteljsko udruženje in reorganizacijo udruženja po banovinah. »Savez Hrvat. učiteljskega društva« je moral prisilno likvidirati, a vse članstvo ni pristopilo v JUJ. Glavna skupščina je bila v Beogradu 23.—25. avgusta 1931. leta. Iz izvršnega odbora je izpadel zaradi določb uradniškega zakona Pavle Flere. Od slovenske delegacije so bili zastopani v glavni upravi UJU, 14. aprila 1931. leta je postal predsednik UJU Damjan Rašić.

V letu 1932./33. je slovensko učiteljstvo posebno intenzivno sodelovalo s centralno upravo ter je isti predložilo: Pravilnik o zaščiti članstva JUJ, predlog za izpremembe zakona o narodnih šolah z ozirom na premeščanje učiteljstva, projekt za izpremembo disciplinskih predpisov, pravilnik o stanovskih častnih razsodiščih in poslovnik za učiteljske skupščine. Izvršni odbor je predložil pravila učiteljske kreditne zadruge. Glavna skupščina v Ljubljani 19., 20. in 21. avgusta 1933. leta je bila zelo burna, ker je opozicija ostro nastopala proti upravi. Ob tej priliki so nekateri hoteli ustanoviti centralni učiteljski klub Jugoslovenske nacionalne stranke in je ustanovitev centralnega kluba in formiranje sre-